

Братислав ТЕИНОВИЋ*

Музеј Републике Српске

Бања Лука

Република Српска

ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ У БОСАНСКОМ ЕЈАЛЕТУ (1815–1822) – СРПСКО И АУСТРИЈСКО ТУМАЧЕЊЕ

Анстракт: У раду, који се у свом највећем делу темељи на извештајима аустријског конзула у Травнику барона Симбшена, приказан је седмогодишњи политички живот у Босанском ејалету за време везировања: Али-паше Даренделија, Хуршид Ахмед-паше, Сулејман-паше Скопљака, Морали Бећир-паше, Дервиш Мустафа-паше Макранедија, Мехмеда Ружди-паше и Али Целалуддин-паше. Консултована архивска грађа из Архива Србије у Београду допринела је бољем сагледавању политичких односа између босанских везира са контроверзним српским кнезом Милошем.

Кључне речи: Босански ејалет, политика, босански везир, муслимани, Срби, католици, Србија, Аустрија.

Abstract: The paper, which largely relies on the reports of Austrian consul in Travnik baron Simbshen, outlines the political life in the Bosnia Eyalet over the seven-year period of viziership of Ali Pasha Darendeli, Hurshid Ahmed Pasha, Suleiman Pasha of Uskoplje, Morali Becir Pasha, Dervish Mustafa Pasha Makranedzi, Mehmed Rushdi Pasha and Ali Dzhelaluddin Pasha. The consulted archival material from the Archive of Serbia in Belgrade helped gain a deeper insight into the political relations between Bosnian viziers with the controversial Serbian prince Miloš.

Keywords: Bosnia Elyayet, policy, Bosnian vizier, Muslims, Serbs, Catholics, Serbia, Austria.

Иако су босански муслимани предвођени сераскером Сулејман-пашом Скопљаком у рату 1813. године са устаничком Србијом изашли као победници, мир на Дрини је био несталан. Када су се Срби средином

* b.teinovic@hotmail.com

марта 1815. године поново побунили, босански везир Али-паша Дарендели (13. март 1813 – 30. март 1815)¹ подигао је против њих око 6.000 војника.² Читава ствар се стишала, тако што је кнез Милош из страха послао почетком маја на границу са Босном изасланика проту Николу Смиљанића са инструкцијом да „с Босном такођер ништа ни најмање не [треба] дирати, но сваку реч с нима (турским властима – Б. Т.) честну [треба] одержати и љубав и примирје чинити“.³

Срби су се за време краткотрајне владавине новог босанског везира (бивши велики везир) Хуршид Ахмед-паше (30. март 1815 – 28. октобар 1815) поново подигли на устанак,⁴ услед чега је овај већ у јулу исте године извршио нову војну консолидацију и интервенцију на Дрини.⁵ Како би заштитио источну границу Босанског ејалета, везир Ахмед-паша је сребреничком кадији и ајану Хаџи Салих-бегу наредио поправљање моста на Дрини код Сребренице, неопходног за планирану војну интервенцију на Србију.⁶ Задње трзавице током 1815. године на граници са Србијом биле су када је 10. октобра градачачки капетан Сали-бег прешао Дрину и био потучен.⁷ Очито је, да је овај пораз натерао Порту да крајем истог месеца за новог босанског везира именује дотадашњег сераскера и бившег београдског мутесарифа Сулејман-пашу Скопљака „Бошњака“ (28. октобар 1815 – 24. јануар 1818),⁸ родом из Ускопља⁹ (Бугојно – Б. Т.), а који је у босанску престоницу Травник стигао тек 25. децембра.¹⁰ Према речима Милошевог личног лекара и савременика збивања др Бартоломеа Куниберта „са пашом Бошњаком (босански муслиман – Б. Т.) Сулејмановог карактера“ мир између Босне и Србије

¹ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, 2, Sarajevo 1999, 805–806.

² *Новине Србске из Царствујућега града Виенне*, бр. 47 (2/14. март 1815).

³ Петар Молер Николаевич, Милош Обренович – Николау Смиљанићу, протопресвитеру, Непознато место почетком маја 1815. (А. Ivić, *Novi podaci za proučavanje srpskog ustanka*, Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva 17 [1915] 151).

⁴ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 818–819.

⁵ М. Гавриловић, *Спољашња политика Србије у XIX веку*, Српски књижевни гласник 16 (III, 6) (1901) 440.

⁶ Вујурлџија босанског валјеје Хуршид Ахмед-паше, 16. рамазана 1230 по Хидџри (=1814) (R. Muderizović, *Nekoliko muhurova bosanskih valija*, Glasnik Zemaljskog muzeja 28 [1916] 23).

⁷ А. Ивић, *Аустрија према устанку Срба под Милошем Обреновићем (Од марта до децембра 1815. године)*, Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva 19 (1917) 274.

⁸ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 821.

⁹ Л. Ранке, *Србија и Турска у деветнаестом веку*, Београд 1892, 179; Сулејман-паша Скопљак је рођен у Веселој Стражи у Ускопљу код Бугојна (А. Мапанес, *Sulejman-paša Skopljak*, HNK Napredak (1945) XXXV Sarajevo (1944) 79).

¹⁰ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 823.

„није могао бити дугога века“. Свој локални патриотизам Сулејман-паша је потхрањивао окружујући се бројним рођацима из Босне. Његова војска коју је преуредио била је састављена само од муслимана, док су муселими и нижи пашини чиновници били одреда „Бошњаци (босански муслимани – Б. Т.), пашини сродници“ или су били регрутовани од муслиманских прогнаника из Србије.¹¹

Везу са појединим српским првацима у Босанском ејалету одржавао је њихов земљак Сима Милутиновић Сарајлија, тадашњи писар у Совјету Србском. Милутиновић је према неким информацијама долазио почетком 1815. године у Босну на договор са хајдуком Тешаном Подруговићем око подизања устанка.¹² Овакав однос Србије према Босни не треба нимало да чуди, тим пре што је њена званична спољна политика већ у то време „Србљима“ сматрала практично све припаднике „Славенско[г] племе[на], које [је] околу 5 милиона душа велико од граница Краинске, у југу, реке Саве и Купе, до Хемски гора, и од Адриатског мора до бугарске реке Тимока пребива[ло], и у поселењијама својим у Славонији и у јужној Мађарској до Ст. Андреје код Будима допир[ало]“.¹³ То, што их је одређивало као „Србљ[е] [у] Босни, Ерцеговини“ био је према овом схватању „прави и стари српски језик којим су они говорили“.¹⁴ По Павлу Соларићу, чију је национално-политичку идеологију, очигледно прихватила српска спољна политика, „Сербли“ [су] се по различитим Краљевствима и провинцијама различно и назива[ли]“. Док су се „по Србији“ они називали „Србијанци[ма], [а] по Далмацији Далматинци[ма], по Херцеговини Херцеговцима и по Црној Гори Црногорци[ма]“, Срби „по Босни“ су се по Соларићу називали „Бошњаци[ма]“.¹⁵

Од времена антиреформских покрета муслимана све се више правио простор за већу толеранцију турских власти према католицима.¹⁶ О тадашњем положају католика у Босанском ејалету сазнаје се из „Споменице“ коју је априла 1815. године босански бискуп фра Аугустин Милетић послао аустријском конзулу у Травнику потпуковнику Јакобу фон Александеру Пауличу (1811–1817). Милетић се позивао на права која су проистицала из царске дипломе „Ахднаме“, коју су 1463. године

¹¹ Б. Куниберт, *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, Београд 1901, 57.

¹² В. Стојанчевић, *Срби Сарајлије у Првом српском устанку*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 2 (1997) 199.

¹³ *Новине Србске у Вијени*, бр. 61 (15/27. март 1816).

¹⁴ *Новине Србске у Вијени*, бр. 64 (8/20. август 1817).

¹⁵ *Новине Србске у Вијени*, бр. 96 (30. новембар/12. децембар 1818).

¹⁶ Ј. Јеленић, *Култура и босански франјевци. II svezak (1780–1878)*, Сарајево 1915, 147.

босански фрањевци добили од Мехмеда освајача.¹⁷ Он је већ тада отворено изнео свој политички став о неопходности аустријске окупације Босне.¹⁸ Босански бискуп је 1816. године написао нови Меморандум аустријском цару очекујући од бечке владе да се код султана заузме за побољшање положаја католика. Меморандум је позитивно одјекнуо на бечком двору, а аустријски цар је наложио своме посланику на Порти Стирмеру да се убудуће озбиљније заузима за католике. Слично је сугерисано и конзулу фон Пауличу, који је о истом питању морао директно агитовати код босанског везира.¹⁹ Политичка акција отвореног придобијања католика започела је када је босански везир Сулејман-паша Скопљак ферманом из 1816. године заштитио босанске фрањевце од закупника харача.²⁰ Сулејман-паша је био задовољан понашањем босанских фрањеваца и то је јавно показивао, нарочито у контактима са будућим аустријским конзулом пуковником бароном Јозефом Симбшеном (1817–1820),²¹ који је сматрао да је тадашњи везир био „врло услужан“ и да је за аустријске интересе то било раздобље „које се можда неће тако скоро поново указати“.²² Када је 1816. године фон Паулич посетио Травник, босански везир Сулејман-паша објаснио му је значајну разлику у понашању католика у односу на православне. Признао му је да се на верност католика, за разлику од православних, могло увек сасвим поуздано рачунати.²³ Католици су без икакве сумње били лојални турским властима. Оданост католика није се никада доводила у питање, а њихово поистовећивање са мање лојалним православнима било је равно увреди. Када су неки фратри из Доца код Травника пошли у јулу идуће године у Херцеговину да покупе харач од својих верника, они су од босанског везира добили једну инструкцију. Босански „vezir [im je] priporuch[ivao] da kada dojdu thi Fratri u erczeghovinu da svaki usvojoj xupih upita, rajeh, i knezova hocehli davat czaru arache ocheli bitti raja, oliche bitti

¹⁷ D. Kamber, *Patnje i poteškoće katoličkog klera, Prema izvještaju biskupa Miletića godine 1815*, Vrhbosna katoličkoj akciji 1 (1942) 5–6.

¹⁸ *Исто*, 7–8.

¹⁹ B. M. Vrdoljak, *Apostolski vikarijat u Bosni 1735–1881*. (B. M. Vrdoljak, *Plodovi ljubavi i žrtve, prinosi iz povijesti, kulture i arheologije*, Livno 2005, 66).

²⁰ J. Jelenić, *nav. djelo*, 20.

²¹ *Исто*, 147.

²² Arhiv Srednjobosanskog kantona Travnik, Austrijski konzulat u Travniku – Korespondent Protokol (1817–1818) (ASBKT, AKT–KP [1817–1818]) – 14, *baron Simbschen – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Travnik, 28ten April 1817.

²³ M. V. Batinić, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, Sv. III. Provincija (1700–1835), Zagreb 1887, 192.

gascovi“ (Раџи, тј. Срби – Б. Т.).²⁴ Бискуп Милетић и католичко свештенство добијало је већ у то време издашну новчану помоћ од бечког двора. За Аустрију су католици, према сведочењу конзула Симбшена, били „добри и њиховим интересима крајње одани“.²⁵

Босански ејалет су током читаве 1816. године на неколико различитих места потресали унутрашњи муслимански немири. Тако је у септембру и југозападни дио Босне (између Врбаса и Неретве) био у пламену. Босна је у тим трвењима била подељена на три групе политичких супарника. Прва група делила се на два политичка табора: са једне стране, табор, који је предводио бихаћки капетан Рустем-бег и са друге, табор који су водили капетани и аге Куленовић, Беширевић и Церић. Другу су чинили ајани из Дувна и Почитеља са једне стране и ајан из Стоца са друге. У овим окршајима у Херцеговини је спаљено преко четрдесет села. Трећа група политичких супарника егзистирала је у Бањалуци. Чинила су је два оштро супротстављена политичка табора предвођена капетаном Мухамед-бегом, коме је помагао Хасан-бег Пећки и сином босанског везира Сулејман-паше.²⁶ Нешто касније, у Босанској Крајини, капетан Мехмед-бег Беширевић и Хасан-ага Пећки растурили су савез, јер се Беширевић покорио босанском везиру. Потом је Хасан-ага склопио нову антивезирову коалицију, али овај пут са Махмут-агом из Бужима и Рустем-бегом из Бихаћа.²⁷ Тако је „вођа разбојника“ у западној Босни Хасан-ага Пећки првих месеци 1817. године испољавао неку врсту самосталности.²⁸ За њим је босански везир на пролеће расписао потерницу, затраживши од бихаћког капетана да га у Травник доведе живог или мртвог.²⁹ Хасан-ага је савезнике пронашао и међу хришћанима, православном Хаџи-Ристи, иначе „носиоцу султанове челенке“³⁰ и католику фра Филипу Паташићу.³¹

По позиву босанског везира у Травнику је средином априла 1817. године као политички представник православних боравио сарајевски

²⁴ Jozo Gioghich–M. P. provincialu, U doczu na 28 sarpna 1817. (A. Kristić, *Kulturno-privredni dokumenti Hrvata-katolika Bosne*, Glasnik hrvatskih zemaljskih muzeja 54 [1942/1943] 188).

²⁵ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818)–15, *baron Simbschen – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Travnik, 1t Mai 1817.

²⁶ G. Šljivo, *Bosna i Hercegovina, 1813–1826*, Banjaluka 1988, 90–91.

²⁷ Исто, 159.

²⁸ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818)–8, *baron Simbschen – Das Varazdiner Altstadt General Cmdo*, Travnik, 23 April 1817.

²⁹ G. Šljivo, *nav. djelo*, 112.

³⁰ М. М. Вукићевић, *Хасан-ага Крајинић*, Босанска вила 19–20 (1898) 301.

³¹ М. М. Вукићевић, *Знаменити Срби Мусломани*, Београд 1906, 124.

владика Венијамин (1816–1835). Овај је, према сведочењу конзула Симбшена, потпуно наивно веровао да ће већ тог пролећа доћи до рата и да ће православни бити ослобођени од турског јарма. У то време су, осим Хасан-аге Пећког, највише проблема босанском везиру задавали Сточани, Мостарци и Сарајлије. У Травник је средином маја као политичка подршка везиру дошао градачачки капетан Мурат-бег, иначе најбогатији и најмоћнији муслимански првак у Босанском ејалету. Он је Сулејман-паша обећао помоћ, али под условом да овај „као рођени Босанац“ не уводи „новотарије“, затим да бањалучку капетанију не даје на управу никоме другом, већ према редоследу наследног права сину недавно погубљеног капетана. Босански везир је уз помоћ Мурат-бега и других оданих људи у Босни добио више потписа и жигова за нову тужбу, као и молбу за подршку против „тврдоглавих“ Сарајлија и непослушних капетана и предао је на Порту. Аустријском конзулу се ова акција учинила више од политичког обрачуна и то превасходно због жеље везира да се ратујући против самосталног и богатог Сарајева лично материјално окористи, поготово што је аустријски конзул барон Симбшен имао сазнања да је босански везир, кога је лично сматрао уредним, строгим и вештим политичарем, остао без материјалних прихода. Затим, да је због велике презадужености осиромашао, као и да од Порте више није добијао никакву помоћ.³²

Све је више било наговештаја да су босански муслимани већ средином 1817. године били незадовољни својим везиром и да су се предосећали немири у земљи. Мир се одржавао страхом који је везир створио не само строгоћом, већ и тиме што је и најмање преступе кажњавао смрћу.³³ Многи муслимански прваци спасавали су се бегом код кнеза Милоша, као на пример неки Осман из Бањалуке.³⁴ Осим у Србији, противници режима налазили су све више уточиште и код побуњеног и одметнутог Хасан-аге Пећког.³⁵ Са друге стране, Сулејман-паша је лично имао добре везе са кнезом Милошем, још из времена када је као београдски везир био од њега потучен на обалама Дрине. Тада је Сулејман-паша рањен у руку, и остао доживотни инвалид. Куниберт сведочи, како је кнезу Милошу било познато, „да је Сулејман био Бошњак (босански муслиман

³² ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 16, *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Travnik, 1 Mai 1817.

³³ Ibidem – 4. d., *Ibidem*, Ibidem, 1 Juni 1817.

³⁴ Архив Србије (АС), Београдска нахија, фонд Књажевска канцеларија (ФКК) IV (1812–1840) – 1817/20, *Бакал-паша – књазу Милошу Обреновићу*, Бања Лука, 18. (30) мај 1817.

³⁵ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 32, *baron Simbschen – Slavonische Syrmische General Comando*, Travnik, 1 Juni 1817.

– Б. Т.) и заклету непријатељу Срба“. Превазилажење верске мржње започело је када је Сулејман–паша доделио Милошу достојанство рудничког оборкнеза. У знак будуће сарадње Сулејман–паша је српском кнезу поклонило коња и пар пиштоља богато украшених сребром. Куниберт истиче, како је Сулејман–паша тада кнеза Милоша прогласио и посинком, уз напомену да је то код Јужних Словена стари обичај, који су „муслимански Бошњаци очували више од других“.³⁶ Кнез Милош му је са своје стране узвратио слањем, преко сарајевског трговца Јована Питола, једног расног коња.³⁷ Ипак, неповерење између Срба и босанских муслимана није овим престајало, а и сам Сулејман–паша био је међу онима који нису били нимало наклоњени Србима. У свести Срба остала је укореењена мисао да су оба „ова племена заједничког језика и порекла дуго сачињавала само једну народност“ (српска – Б. Т.), незаборављајући такође, како су због пораза Влатка Вуковића у Косовској бици 1389. године изгубили своју независност. Куниберт наводи да је Србима временом „већина Бошњака, напустивши хришћанство ради вере Мухамедове“ постала одбојнија.³⁸ Осим тога, још од Првог српског устанка, који је према речима Љубомира Јовановића имао и: „верски карактер“ обележио је, како он каже: „*све што се даље радило од тада у Србији према муслимима, не само после 1815, него и после 1833. године*“.³⁹

Од сиромаштва је у Босни током 1817. године највише страдало „хришћанско становништво, које је уз то било све више изложено турској тиранији“. Хришћанима је била угрожена животна егзистенција, поготово када су им те године насилно одузимане последње, иначе врло оскудне залихе хране. Чак је и до тада добростојеће католичко свештенство било „*eo ipso*“ увучено у ту неподношљиву патњу. Честе молбе у име читавог католичког становништва упућне бечкој влади одавале су већ тада врло јасне назнаке њихове „оданости и најискреније привржености“ Хабзбурзима. Католици су се у свим приликама готово идентификовали са Аустријом. Њима је средином 1817. године у време највеће глади из Аустрије у средњу Босну дневно довожено око 2.000 твара хране. Поготово су храном били снабдевани и помагани они католици и католички фратри који су „својом оданошћу и саопштењима чинили добре услуге аустријском конзулату“. Католици су већ од отварања конзулата његову зграду и конзулов стан сматрали „светињом и

³⁶ Б. Куниберт, *нав. дјело*, 53.

³⁷ М. Живковић, *Сарајево од свог постанка до данас*, Пожаревац 1894, 96.

³⁸ Б. Куниберт, *нав. дјело*, 55–56.

³⁹ Љ. Јовановић, *Преглед национално-политичког живота српскога у XIX веку*, Српски књижевни гласник 10 (II, 6) (1901) 426–427.

неповредивим уточиштем“.⁴⁰ Прикупљањем података о политичким приликама у Босни за аустријског конзула Симбшена бавили су се бројни имућнији католици у Травнику: трговац Андрија Кекез, златар Ант. Елегорус, Јозо Чогић, Ант. Гутић, Ант. Вилић, Фрањо Јово Божић, Пет. Снага, Дели Марко. У Бањалуци је те послове обављао Јозо Скернић, у Ливну Мато Тадић и трговац Јозо Тадић, а у Ускопљу (Бугојно – Б. Т.) Саво Бодо. Међу тадашњим аустријским доушницима био је чак и један муслиман, Травничанин Спахо Кулукчија.⁴¹

Незадовољство везировом политиком је временом све више расло. Истина, његови строги поступци који су се граничили са окрутношћу постајали су све несноснији, поготово за сиромашне хришћане, чије је и најмање прекршаје кажњавао смрћу.⁴² То су били главни разлози што му је Симбшен у извештајима кнезу Метерниху приписао „верски радикализам“.⁴³ Везиров највећи реметилац у земљи и даље је током лета остао Хасан-ага Пећки. Када је средином јула 1817. године започела акција хватања овог разбојничког вође,⁴⁴ босански везир је пожелио да Хасан-агу лично убије.⁴⁵ Везир је 2. септембра 1817. године отишао у Витез у коме се замало није сукобио са побуњеним Сарајлијама: Кодрибеговићем, Ђул-агом, Пињић Барјактаром, Хаци Џафер-агом, Џином Џафићем, Мечиш ефендијом и Мечиш-агом Невесињцем.⁴⁶ На обрачун са коловођама ове „непослушне странке“ у Сарајеву, босански везир се одлучио тек након добијања новог фермана од Порте. Он је дао на знање садржај фермана и послао је чауша са ферманом на даље извршење, што је у ствари значило, да се Ђул-ага затвори, а Џафер-ага и Мечиш-ефендија прогнају.⁴⁷ Хасан-аги Пећком се у разбојништву и антидржавној политици на јесен 1817. године поново придружио „једнако тврдоглави“ острожачки капетан Беширевић. Овај је и до тада био непослушан свим босанским везирима, имајући уз то и навику да и поданике суседних области побуњује против њихових претпостављених.⁴⁸

⁴⁰ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 9. с., *baron Simbschen – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Travnik, 1 Juni 1817.

⁴¹ G. Šljivo, *Posjeta bosanske delegacije austrijskom caru 24. oktobra 1817. u Slavonском Броду*, Историјски зборник 6 (1985) 7.

⁴² ASBKT, АКТ–КР (1817–1818)–6. а., *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Travnik, 1 Juli 1817.

⁴³ Ibidem. –7. D., *Ibidem*, Ibidem, 15 Juli 1817.

⁴⁴ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – baron v Stürmer zu Konstantipol*, Ibidem, 15 Juli 1817.

⁴⁵ Ibidem –nema br. dok., *Ibidem – Das Varazdiner Altstadter General Cmdo*, Ibidem, 1 August 1817.

⁴⁶ G. Šljivo, *nav. djelo*, 107.

⁴⁷ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 10, *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Travnik, 15 September 1817.

⁴⁸ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – baron fon Stürmer, Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Ibidem, 15 October 1817.

Осим незадовољног сиромашног хришћанског народа све је више било отменијих људи, који су били незадовољни везировом похлепом, окрутношћу, напраситошћу и његовим све више уочљивим непристојним понашањем. Босански везир је на врло лукав начин створио немире у Бањалуци и без обзира на задану реч да то неће учинити погубио градског капетана, чиме је стекао прилику да тамо за муселима постави сина Мухамеда, иначе врло окрутног моћника. У Босанском ејалету је владало опште незадовољство што су четири везирова сина били једнако тако мали деспоти, од којих је сваки држао свој властити двор и самовољно угњетавао становништво. Његов најстарији син Мустафа-паша, са чином од два коњска репа и кисаја, показивао је доста блажи карактер. Био је услужан, радан, пријатан и заузимао се за потлачене. Други син Алај-бег био је врло opak, грамзив и крволочно окрутан, једнако као и трећи син Мухамед-бег, новопостављени муселим у Бањалуци, који је уз то био веома похлепан и охол. Четврти син Осман-бег, иначе хазнадар (благajник), имао је склоности ка алкохолу, расипништву и стварању дугова, као и напастовању жена и девојака.⁴⁹ У Травнику се већ средином августа 1817. године јавно говорило, како ће босански везир бити смењен после Бајрама. Њему су о глави, осим Сарајлија, радили и Бањалучани, који су на Порти против њега и његовог сина Мухамед-бега саставили тужбу. Уосталом, основна сврха тадашњег изненадног капицибашиног боравка у Босни била је најављена смена Сулејман-паше.⁵⁰

Босански везир Сулејман-паша Скопљак стављен је почетком септембра 1817. године пред тест, тако што се по Портином задатку морао коначно обрачунати са непослушним капетанима. У ту сврху је из Анадолије у Дубровник превезено око 40.000 војника, чији је задатак био да умире непослушне Мостарце.⁵¹ Било је веома чудно што је босански везир добио ферман од Порте за поковавање Мостараца, али не и од Сарајлија, што се једино могло протумачити „некаквим политичким разлозима“.⁵² Ток даљих политичких догађаја нагињао је у везирову корист, будући да је временом више његових противника подлегло или је било протерано. Већа стабилизација прилика осетила се нарочито након смакнућа Кодрибеговића у Високом.⁵³ Паралелно са овим догађајима, међу домаћим муслиманским становништвом се све више осећала

⁴⁹ Ibidem – 7. D., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 15 Juli 1817.

⁵⁰ Ibidem – 9. a., *Ibidem*, Ibidem, 15 August 1817.

⁵¹ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – F. M. L. Tommasich*, Ibidem, 1 September 1817.

⁵² Ibidem – 10. a., *Ibidem – Fürsten Metternich, Исто*, 1 September 1817.

⁵³ Ibidem – 1. a., *Ibidem*, Ibidem, 9 September 1817.

нетрпељивост према турским властима. Једног турског чиновника у Зеници, а другог у Високом убили су мештани уз повике: „*Не требамо Османлије у нашој средини*“. Ова појава представља један од куриозитета у нововековној политичкој историји Босне. Готово да се нико није сећао да је до тада било који мубашир, а још мање татарин који је носио султанов знак, био злостављен, а поготово не убијен.⁵⁴

Турским властима су посебно на оку били свештеници, због чега је аустријски конзул сугерисао својој влади да се помоћ хришћанима обавља тајно. Аустријанци су стрепели да, ако свештенство буде изложено честим опасностима, ће их тако застрашене тешко придобити за свој политички интерес.⁵⁵ Све се више почетком октобра 1817. године преносио глас да је уместо Сулејман-паше кандидат такозване „сарајевске странке“ за новог везира био Хуршид Ахмед-паша.⁵⁶

Међу тадашњим муслиманским беговима није било толике бездушности као што се мисли. Било је и доста оних који су, као на пример Омарија-бег из Сарајева, „своје кметове или чивчије вол[јели] и паз[или] као какву родбину“. Овај босански бег је због хуманог понашања навукао на себе мржњу неких других бегова, предвођених познатим насилником Софтићем. Из тих разлога Омарија-бег се одселио у Тешањ, где је радио као кадија. Према сведочењу сарајевског трговца Јове Хаџи-Бесаровића судио је Омарија-бег „више по осећању савести и правиче него по саму ћитабу и шеријату“.⁵⁷ Ни сви босански капетани нису били тлачитељи хришћанске раје. Светли пример тог времена оличен је у градачачком капетану Мурат-бегу, иначе старијем брату касније познатијег Хусеин-капетана Градашчевића „Змаја од Босне“.⁵⁸ Он је 1818. године писао сарајевском мутеселиму Омер-бегу Бабићу да су: „Похлепни закупници доста шкод[или] и [његовом] угледу, а и [њему]“, као и да је он био „дужан, као царски чиновник, колико м[у] је [било] могуће, штитити бедну рају“.⁵⁹ Он је бијељинске ајане Смаила и Дервиш-бега, за које је истицао да се није знало који је од њих двојице био гори,

⁵⁴ Ibidem – 10, *Ibidem*, Ibidem, 15 September 1817.

⁵⁵ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – baron fon Stürmer, Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Ibidem, 15 September 1817.

⁵⁶ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – Radivoevich, Исто*, 10 Октобер 1817.

⁵⁷ *Добри бег Омарија из Сарајева, Истинити догађај 1818. по причању старца Х. Јове Бесаровића*, Јавор 11 (1885) 347.

⁵⁸ R. Muderizović, *Биографија Миле Мествце и коrespondенција Мурад-капетана Градашчевића из 1818–1819. године*, Glasnik Zemaljskog muzeja 44 (1932) 70.

⁵⁹ Murad-капетан Gradašević – Omer-begu Babiću (sarajevski muteselim), Gradačac 1234 god. po Hidžri (1818. god.) (Ibidem, 74).

оптуживао да су у намери да се обогате „упропастили и растерали житеље“ Бијељине. Конкретно, за Дервиш-бега је рекао, да је „због своје покварености и лукавштине, расипао намет на бедну сиротињу и рају“.⁶⁰ Мурат-бег је директно улазио у конфликт са властима са циљем да одбрани своје хришћанске комшије. Он је за брчанског трговца Лазу Јовановића навео да је био покраден од „свима познатог лопова“ и да је заузимањем неколико особа овај лопов био заштићен.⁶¹ Мурат-бег Градашчевић није био усамљен у својим размишљањима и понашању. Њему је босански тефдердар Дервиш Сулејман-бег Вилић, одговарајући на ове примедбе око понашања муслиманских првака, дао идеју да се сиротињи и раји додели право да она сама себи бира ајане и то молбом коју треба да упуте босанском везиру. По бегу Вилићу, „дужност је и домаћих патриота [била] да и сами помогну сиромашном народу“ око избора ајана.⁶²

Према сведочењу аустријског конзула барона Симбшена „политичка ситуација у провинцији се није ни у чему битно мењала“ ни почетком 1818. године. За босанске капетане који су до тада показивали нелојалност према босанском везиру исти конзул тврдио је да су „имали мало наде да опстану они који су устрајавали у непослуху према њему“.⁶³ Политичку ситуацију у Босанском ејалету је видио анархичном. Он је навео да су у односима какви су владали међу субординисаним турским надлештвима према везиру, где су везе послушности биле јако лабаве, нижеразредни муслимански прваци могли врло лако и без бојазни поступати самовољно и према властитом нахођењу.⁶⁴ Босански везир је непосредно уочи предстојеће скупштине босанских капетана и паша, а на интервенцију Сарајлија на Порти био разрешен дужности.⁶⁵ За Сулејман-пашом Скопљаком је у Босни, осим хришћанског духовног вођства,⁶⁶ жалио једино аустријски конзул, који га је према властитом признању „придобрио за њихову (политику Аустрије – Б. Т.) ствар“.⁶⁷ Сулејман-паша се нешто касније, ваљда из страха за властити живот,

⁶⁰ Ibidem – Osman-paši (zvornički mutesarif), Isto 1234 god. po Hidžri (1818. god.) (Ibidem, 77).

⁶¹ Ibidem – žiteljima brčanske palanke, Ibidem bez datuma (Ibidem, 78).

⁶² Derviš Sulejman-beg Vilić (bos. tefterdar) – Murad-kapetanu Gradašćeviću, Bijeljina, 1234 god. po Hidžri (1818. god.) (Ibidem, 82).

⁶³ ASBKT, AKT–KP (1817–1818) – nema br. dok., *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Travnik, 1 Januar 1818.

⁶⁴ Ibidem – nema br. dok., Ibidem – *Staatskanzlei Dalmat: Goub*, Ibidem, 15 Januar 1818.

⁶⁵ Ibidem – 7a., Ibidem – *Fürsten Metternich, Excelezenz Tommasich, Radivoevich, Siegenthal Gyulai*, Ibidem, 15 Februar 1818.

⁶⁶ Ibidem – nema br. dok., Ibidem – *Fürsten Metternich*, Ibidem, 15 Februar 1818.

⁶⁷ Ibidem – nema br. dok., Ibidem – *baron fon Stürmer*, Ibidem, 15 Februar 1818.

сетио старих српских пријатеља. Он се првих дана фебруара 1820. године обрео у Шапцу код свог старог „доста“ кнеза Милете Радојковића.⁶⁸

Главни политички интерес новог босанског везира Морали Бећир-паше (24. јануар 1818 – 9. фебруар 1818)⁶⁹ био је одржавање добросуседских односа са српским кнезом Милошем. Бећир-паша је био син београдског управника Хаџи Мустафа-паше, кога су 1801. године убили јањичари.⁷⁰ Он је по свом хеџаји, који је 23. јануара 1818. године (на дан Бећир-пашиног именовања за босанског везира – Б. Т.) лично посетио Србију, поздравио српског кнеза упутивши му изразе пријатељства, надајући се да га кнез Милош неће заборавити и да ће му писати.⁷¹ Бећир-паша је везировао Босанским ејалетом само шеснаест дана, до 9. фебруара 1818. године, када га је на том месту заменио Дервиш Мустафа-паша Макранеџија (9. фебруар 1818 – 27. јули 1819).⁷² У аустријском конзулату у Травнику веровали су да је до замене Бећир-паше са Мустафа-пашом дошло интервенцијом аустријске дипломатије и цара лично. Изгледа да је аустријски цар, након што га је Дервиш Мустафа-паша лично дочекао у Оршави, предложио овог султану за место босанског везира.⁷³ Католици су могли бити посебно задовољни овим новим везиром, будући да је био „фрањевцем такођер наклон“.⁷⁴

Све је више у фебруару 1818. године било таквих босанских капетана који су слично јањичарском аги и сарајевском мули показивали непослушност и отежавали политички живот у Босанском ејалету. Везир је био потпуно немоћан да немирним, opakим и егоистичним капетанима, беговима и агама издаје било каква наређења. Рад диванских канцеларија био је у потпуном расулу и постојале су, како истиче конзул Симбшен, „само сенке неког рада“. Везиров син био је његов хеџаја, који је искоришћавао очеву благост, све како би по својој природној лакоумности послове обављао површно. Због велике склоности пићу, њега је било лако придобити за различите финансијске малверзације. Такође, и остала три везирова сина, како је напоменуто, била су похлепна за новцем, а својом дрскошћу уплитали су се и утицали на рад владе, коју

⁶⁸ АС, Крагујевачка нахија, ФКК XV (1815–1839) – 119, *Димитрије Георгијевић – књазу Милошу Обреновићу*, Крагујевац 27. јануар (8. фебруар) 1820.

⁶⁹ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 826.

⁷⁰ G. Šljivo, *nav. djelo*, 135.

⁷¹ АС, Турци са стране кнезу Милошу (ТССКМ), ФКК XXX (1812–1840) – 176, *Али, хеџаја босанског валије – књазу Милошу Обреновићу*, 11. (23) јануар 1818.

⁷² S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 828.

⁷³ G. Šljivo, *nav. djelo*, 135.

⁷⁴ M. V. Batinić, *nav. djelo*, 193.

су водиле крајње ограничене ефендије.⁷⁵ Турске власти су почетком фебруара 1818. године започеле изненадну истрагу хришћана са задатком проналажења и конфискације оружја. Ова мера је долазила из очигледног страха од евентуалног устанка, због чега се хтела превентивно спречити веза православних са Србима.⁷⁶ Турске власти су страховале и од потенцијалних унутрашњих српских немира, слутећи да би на њеним границама могао избити устанак, а који би највероватније подржало локално православно становништво. Конфискација оружја је била само превентивна мера да до тако нечега и не дође. По свему судећи, страх од Србије навео је Порту да од босанског везира амнестира проказане сарајевске побуњенике: Кодрибеговића, Ђул-агу, Пињу-барјактара, Агу-Ђафиса, Ђина-Ђафиса, Мемић-ефендију, као и побуњеног у Мостару Пестел-агу.⁷⁷ Сарајлије су поготово тада биле на злу гласу. На пример, сарајевски јањичарски ага Муслим-кадија није уопште презао да у свом граду бесомучно прогони и злоставља опуномоћеника католичког бискупа фра Милетића.⁷⁸

Аустрија, иначе заинтересована превасходно за положај католика,⁷⁹ послала је априла 1818. године у Босну специјалног изасланика младог др Димитрија Атанасковића, који је сачинио један веома интересантан извештај из Сарајева. У овом граду је према његовој личној процени, осим муслимана живело и доста Срба, као и нешто Грка (Цинцара) и католика. Уз православну цркву, у којој је служба вршена на црквенословенском језику, налазила се школа у којој је српски учитељ учио око четрдесеторо деце славеносрпском читању и писању, као и аритметици и црквеној служби.⁸⁰ Тадашње „политичко стање у Сарајеву“

⁷⁵ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – нема бр. док., *baron Simbschen – F. M. L. Radivoevich*, Travnik, 1. Februar 1818.

⁷⁶ Ibidem – нема бр. док., *Ibidem – Excelenz Tommasich, Radivoevich, Siegenthal Gyulai*, Ibidem, 1. Februar 1818.

⁷⁷ Ibidem – 6. а., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 1. Februar 1818.

⁷⁸ Ibidem. – нема бр. док., *Ibidem. – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Ibidem, 1. Februar 1818.

⁷⁹ Куга која је у Босни започела још 1813. окончала се 1818. са катастрофалним последицама по католичко становништво, које је том пошести било практично преполовљено. Према извештају бискупа фра Милетића, од укупно 114.391 католика колико их је било 1806. године, њихов број је током 1818. пао на само 50.928. (R. Glavaš, *Život Rafe Barišića, naslovnoga biskupa azotskoga i apoštolskog namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Mostar 1900, 8–9.) Перманентно усељавање Хрвата од 1818. резултирало је у наредних десет година повећањем укупног броја католика у Босанском ејалету за више од стотину посто. Број католика у Босни се са 50.928 до 1829. повећао на 115.969. (M. V. Vatičić, *nav. djelo*, 204.)

⁸⁰ Г. Шљиво, *Један опис Сарајева из априла 1818. године*, Историјски зборник 7 (1986) 202–203.

Атанасковић је назвао „анархичним“. У граду су деловале две партије. Прву, такозвану „умерену“ странку, која је била на страни босанског везира и султана сачињавали су улема, старије аге и угледни трговци.⁸¹ Ове умерене конзервативце предводио је Ибрахим-ага Бакаловић. Другу странку чинили су „демагози, сиротиња и млађи јањичари“. Били су охоли и уздали су се у оружану акцију са жељом да самостално „владају својом судбином“. Ову другу партију, која је била јача, водила су браћа Мустафа Бајрактар и Ђулага Пињић са још осам ага. Јањичарски ага је од њих морао тражити дозволу за било коју политичку одлуку у Сарајеву. Атанасковић наглашава како се хришћани ни на који начин нису мешали у политику ових странака, а били су директно подређени градском муселиму коме су се безрезервно покоравали.⁸² Слично Атанасковићевом виђењу било је и Симбшеново, по коме се босански капетани, као и остали муслимански прваци, нису, како је навео, „могли тако лако избацити из колотечине сопствене окорелости“. Они су били исувише сурови и неспособни за разумевање виших политичких интереса државе.⁸³ У то време се на истоку Босанског ејалета политички уздизао муслимански првак из Сребренице, Салих-бег.⁸⁴ На супротном, западном крају Босанског ејалета, Мехмед-бег Беширевић је, словевћи за најокорелијег подстрекача немира, представљао неку врсту инкарнације политике већине босанских муслимана. Њему је још увек полазило за руком да своје личне жеље претпоставља праву и законитости.⁸⁵

Босански везир Мустафа-паша, који се средином јуна 1818. године лично представио народу у Сарајеву, правдао се како у Босну није дошао да влада тако што ће неправедном управом стицати богатство, већ да му је основни задатак спровођење правде у земљи. Он је посебно од аутономних Сарајлија тражио лојалност, што су му ови и обећали. Уистину, он је одмах показао спремност да се прекине са старом праксом и корупцијом, тако што је одбио поклон од 80 кеса новца, који му је спремила странка улеме и нижих ага. Такође, у политичким одлучивањима Мустафа-паша се одмах дистанцирао од странке млађих ага и јањичара.⁸⁶ Он је био и те како свестан да је дворски савет („Диван“) био конзервативан, као и да га је карактерисала бестидност, гордост и

⁸¹ Исто, 205–206.

⁸² Исто, 206–207.

⁸³ ASBKT, АКТ-КР (1817–1818) – 7. б., *baron Simbschen – Das Geheime Hof und Staatskanzlei und Internunziaturen*, Travnik, 15 Februar 1818.

⁸⁴ Ibidem – 8а., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 1 März 1818.

⁸⁵ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – Fürsten Siegenthal*, Ibidem, 16 März 1818.

⁸⁶ Ibidem – 15. а., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 15 Juni 1818.

похлепа, као и склоност ка егзекуцијама неистомишљеника. Али у погледу хришћана Мустафа-паша је делио уверење већине муслимана да је њихова једина обавеза била да удовољавају њиховим најразличитијим жељама. Ипак, трудио се да буде разборит и праведан и да свим изазовима приступа са много опреза, поготово када је реч о хришћанима, знајући врло добро да се са муслиманима ништа не постиже на миран начин и који се умирују једино силом.⁸⁷ Посебно је водио рачуна о поштовању привилегија босанских фрањеваца и католичке цркве.⁸⁸

Везиру је од посебне важности било стишавање усталасалих духова међу православнима. Владика у Сарајеву Венијамин је био нарочито изложен необузданим понашањем и другим разним притисцима властодржаца и капетана. Он је почетком јула 1818. године јавно пред везиром у Травнику навестио бег на територију Млетачке републике (Далмација – Б. Т.). Сарајевски владика није више био у стању да издржи бројне притиске, али се такође жалио и на јадно стање, индуктизам и неспособност својих духовника, с обзиром на то да у Босанском ејалету није постојала ниједна установа за њихово образовање. Он је под притиском турских власти често пута заређивао лица без било какве склоности за тај позив. Често је међу њима било правих разбојника и злочинаца. Владика је пред аустријским конзулом Симбшеном изражавао бојазан да ће, ако се такво стање настави, православни народ, који је, како је навео, већ иначе „потпуно подивљао“, пропасти и постати гори од самих Турака. Сматрао је да је бечки двор требао коначно преузети бригу за њихово образовање, слично бризи око образовања католичког клера. Услед апсолутног недостатка народних учитеља, владика Венијамин је послао четири младића на школовање у Дубровник. Конзул му је саветовао да би сврсисходније било да је ове младиће послао у Сремске Карловце код митрополита Стратимировића. Владика се у даљем разговору отворио, признавши Симбшену како није видео никакву шансу за побољшање положаја православних (око 70.000 породица), све док, како је рекао, „у Босни не завладају шешири“ (Аустријанци – Б. Т.).⁸⁹

За лош економски положај православних у Босанском ејалету изасланик бечке владе Атанасковић је директно оптуживао овог владика. Он је, према Атанасковићевом извештају, завео такозвано „лихварење духовним достојанством“, а што је значило да је владика за своје

⁸⁷ Ibidem – 16. d., *Ibidem*, Ibidem, 1 Juli 1818.

⁸⁸ M. V. Batinić, *nav. djelo*, 193.

⁸⁹ ASBKT, AKT–KP (1817–1818) – nema br. dok., *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Travnik, Juli 1818.

именовање морао Цариградској патријаршији уплатити баснословну суму новца. Атанасковић је, попут Симбшена, такође приметио да је ово за последицу имало да су поједина лица без било каквог образовања од владике за новац куповала свештеничка звања. Православно свештенство је у поређењу са католичким фратрима било потпуно необразовано. Атанасковић је слабо образовање православних доводио у директну везу са њиховим нелојалним односом према турским властима. Супротно православнима, католике су учили доста образованији фратри, који су их упућивали на стрпљивост, послушност и покорност према властима. Католици су од свог клера учени да свој подређени положај прихватају као „божју вољу због својих грехова и грехова својих предака“. Такође, они су били убеђени у неопходност „трпљења и патње“ у овоземаљском животу као услов за „радост вечног живота“.⁹⁰ Босанске католике је, како је већ напоменуто, у политичком погледу предводио бискуп Милетић, особа која је била безгранично одана и наклоњена бечком двору. Међутим, иако је у политичком смислу био изразито аустријски оријентисан, он се никада није усудио јавно посетити аустријског конзула у Травнику, како не би код турских власти побудио сумњу у своју лојалност. Скромност којом се одликовао у облачењу није остављала равнодушним ни конзула, који је запазио како Милетић није имао бискупски прстен украшен драгуљима, као ни крст на златном ланцу, већ на светлом гајтану. Једино по чему се разликовао од својих сиромашних верника била је бискупска тијара на глави.⁹¹

Босански везир Мустафа-паша је за врло кратко време успоставио везу са српским кнезом, који му је у августу 1818. године у знак пријатељства послао на поклон јахаћу коњску опрему и пушке.⁹² Милошева политика

⁹⁰ Г. Шљиво, *Један опис Сарајева из априла 1818. године*, 203–204.

⁹¹ ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 24. d., *baron Simbschen – Fürsten Metternich*, Ibidem, 31 Oktober 1818. Симбшен је имао прилику да лично упозна бискупа Милетића у време када је овај католичку цркву постепено чистио од обичаја и било каквих веза са исламом и православљем. Корак даље у одвајању католика од православних у Босни учинио је „Наредбама“ од 24. марта 1818. у којима је запретио да ће у „proklestvo velikó upa[sti], po odregegnu [njegovih] Biskupá proshasti, i [t]adascgnega, svi oni, kojise vinčaju kod Suda izvanskoga, i svi gniovi nagovaraoczci, vichniczi, i pomagaci. Takó i kojibise vinčali kod Popová Rischianski, u isto proklestvo upalibi“. (*Naredbe, i Uprave Biskupá Namistniká Aposctolski proshasti, i sadascgnega, kojisu duxni imat prid očima, i često napomignat píku katoličanskomu u dneve zabilixenè svi posctovani xupniczi, i gniovi pomocniczi po svim xupama Bosanskoga Vikariata Aposctolskoga, sabrane, i uregene Od Prisvitloga, i Priposctovanoga Gospodina fra Agustina Milletichia biskupa Daulianskoga, i Namistnika Aposctolskoga u Bosni svoj, u Hercegovini, i u Posavini Turskoj, i usctampane po dopusctegnu svetogh skuppa od rasciregna virre*, Rim 1828, 8.)

⁹² ASBKT, АКТ–КР (1817–1818) – 19. c., *baron Simbschen – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Travnik, 16 August 1818.

поткупљивања поклонима и расним пастувима била је међу обичним људима у Босни тумачена као „несвакидашњи догађај коме се свако чудно“.⁹³ Аустрија је такође тражила ослонац код муслимана, а један од присталица бечког двора био је бивши везиров тефтердар Хаџи Авди-бег. Конзул Симбшен је за њега гарантовао да је био „одушевљени пријатељ њихових настојања“, који је у време побуне Сарајлија против везира Али-паше био заједно са њим протеран из Босне. Из ових разлога Аустрија је свесрдно радила на томе да врати овог човека на стару позицију са које би могао ефикасније заступати њене политичке интересе.⁹⁴ Улога Авди-бега је била тим пре значајна, будући да је босански везир за Аустријанце био без довољне одлучности за реформу босанског друштва у њиховом интересу.⁹⁵ Иако је везир био наклоњен Аустрији и њеним установама,⁹⁶ ипак, његова политика била је исувише под утицајем конзервативних муслимана, пре свега Диван-ефендије, Хазнадара, Махмердара и Сараф-паше. Босански везир је важио за доброћудног, скромног и плаховитог човека, кога су људи из његовог најближег окружења злоупотребљавали на најбезобзирнији начин. За везирову доброту Симбшен је навео да се „граничила са лудошћу“. Ти недобронамерни прваци су одржавали присну везу и са побуњеним острожачким капетаном Беширевићем, противником Аустрије и највећим заговорником забране даљег рада њеног конзулата.⁹⁷

У то време су се у свим већим градовима Босанског ејалета све јасније диференцирали проаустријски и антиаустријски расположени муслимани. Типичан пример је била Бања Лука, у којој је убијеног капетана на дужности наследио његов малолетни син, чији је заштитник до његовог пунолетства постао Хасан-бег. Овај је био брат познатијег, према Аустрији изузетно непријатељски настројеног, острожачког капетана Беширевића. Са друге стране, бањалучки муфтија и кадија били су нескривене присталице бечког двора.⁹⁸ На састанку босанских капетана одржаном средином октобра 1818. године којим је председавао Беширевић озбиљно се расправљало да се аустријски конзулат уклони из везирове близине.⁹⁹ Беширевић је антиаустријском политиком настојао приграбити највећи утицај у провинцији, поготово након што је у

⁹³ Ibidem – 19. d., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 16 August 1818.

⁹⁴ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – baron von Stürmer*, Ibidem, 1 September 1818.

⁹⁵ Ibidem – 15., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 21 September 1818.

⁹⁶ Ibidem – 1, *Ibidem*, Ibidem, 22 September 1818.

⁹⁷ Ibidem – 15., *Ibidem*, Ibidem, 21 September 1818.

⁹⁸ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – Notar Josip Kovačić*, Ibidem, 13 Oktober 1818.

⁹⁹ Ibidem – nema br. dok., *Ibidem – Das Geheime Hof und Staatskanzlei*, Ibidem, 16 Oktober 1818.

Бањалуци у градску тврђаву затворио поменутог муфтију и кадију Иници-агу, а који су, према Симбшену, важили за зачетнике реда и били присталице „позитивног“ (проаустријски – Б. Т.) политичког курса.¹⁰⁰

Стабилизовање политичких односа са Србијом настављено је када је босански везир крајем марта 1819. године послао свог дефтердара у посету кнезу Милошу.¹⁰¹ Слањем следећег месеца српском кнезу одсечене главе неког хајдучког харамбаше из Босне,¹⁰² босански везир је јасно стављао до знања како неће дозвољавати немире у својој провинцији, поготово не оне за које се веровало да су подстицани из Србије. За време Мустафа-пашиног наследника везира Мехмеда Ружди-паше (27. јули 1819 – 8. децембар 1819)¹⁰³ у Сарајеву је планула буна против његове владавине. Нови везир је у жељи да на брзину стекне богатство похватио и позатварао неколико угледних сарајевских Јевреја и хришћана што је изазвало неке сарајевске муслимане на побуну, са захтевом да се ухапшеници одмах пусте на слободу.¹⁰⁴ О нестабилности прилика током марта 1819. године у источном делу Босанског ејалета писао је конзул барон Симбшен кнезу Метерниху. Тамо је Салих-бег сребренички у свом округу наоружао неколико хиљада муслимана и православних Срба са намером да нападне и освоји Сарајево.¹⁰⁵

Нови босански везир од краја 1819. године био је Али Целалуддин-паша (8. децембар 1819 – 28. новембар 1822),¹⁰⁶ студент калиграфије¹⁰⁷ и некада дервиш из реда бекташа. Његов основни политички задатак био је сламање босанских паша и бегова. Због тога што је сузбијао њихову нетолеранцију према хришћанима, муслимани су Целалуддина-пашу сматрали Французем.¹⁰⁸ Други његов политички задатак добијен од Порте био је спречавање потенцијалног савеза босанских муслимана и Али-паше Јањинског. Од новог везира се очекивало да у корену сасече било какву могућност образовања нове исламске државе у којој би босански муслимани играли важну улогу.¹⁰⁹ Целалуддин-пашине три године

¹⁰⁰ Ibidem – 23. о., *Ibidem – Fürsten Metternich*, Ibidem, 16 Oktober 1818.

¹⁰¹ АС, Збирка Мита Петровић – 13, А 213–1819, *Никола Костић – књазу Милошу Обреновићу*, Чачак, 17. (29) март 1819.

¹⁰² АС, Домаћи Турци кнезу Милошу (ДТКМ), ФКК ХХХХ (1816–1838) – 159, *Мехмед-ага – истом*, 8. (20) април 1819.

¹⁰³ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 831.

¹⁰⁴ H. Dizdar, *Muslimani i kršćani pod turskom vlašću u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1944, 11.

¹⁰⁵ G. Šljivo, *nav. djelo*, 184.

¹⁰⁶ S. S. Hadžihuseinović Muvekkit, *nav. djelo*, 836.

¹⁰⁷ *Исто*, 848.

¹⁰⁸ I. F. Jukić, *Putopisi i istorisko-etnografski radovi*, Sarajevo 1953, 298.

¹⁰⁹ M. Prelog, *Povijest Bosne u doba osmanlijske vlade*, II dio, (1739–1878), Sarajevo 1913, 30.

владавине биле су према речима Сафвет-бега Башагића: „*године крвавог везировања*“, када су многи босански бегови, капетани и алајбегови практично уништени. Од познатих муслиманских првака он је лишио живота: Дрнда-алајбега, Хаџи Салих-бега Сребреницу, Кулина-капетана, Мехмед-бега Бајбута, Алај-бега Петровца, Крупа-капетана, Дервента-капетана, Тахир Маглај-капетана, Мурад-капетана из Градачца и познатог Шејх Илхамију Жепчака. Капетане Бихаћа, Острошца и Санског Моста, заједно са породицама, прогнао је, док су се неки, као Смаил-ага Ченгић, спасили бегом из Травника. И код Сарајлија је све више сазрела свест о нужности протеривања породице Бабић, у првом реду муселима Омер-бега и његовог сина Мехмед-бега. Бабићи су у Сарајеву образовали „јаку странку“ и били су познати по томе што су многе босанске ајане обедили код везира и султана. Били су прави разбојници, који су отимали, силовали и убијали. Сарајлије су устале против Бабића, али и осталих самовољних бегова и ага у целом Босанском ејалету. Побуњене Сарајлије су са потписима муле, улеме и осталих мирних грађана послали по једном аги из Сарајева своје потписе на Порту о њиховом протеривању. На то је у Сарајево стигао ферман, да се из Босанског ејалета протера 18 првака и то из породица: Бабић, Џинцафић, Ђула Мустафа, Сакић, Чизмеџија, Адемовић, Рустемагић, Сарач и Шеро.¹¹⁰

Џелалуддин-паша је пацификовао и хришћане, тако што им је посебном бујурулдијом од 23. маја 1820. године у већем броју градова северне и источне Босне (Тешањ, Жепче, Маглај, Грачаница, Горња и Доња Тузла, Бијељина, Зворник, Сребреница, Бирач, Кладањ, Олово и Вишеград) забранио слободно ношење оружја.¹¹¹ Босански везир је код вишег православног клера инсистирао на смиривању бунтовних свештеника и верника. Сарајевског владика Венијамина слао је маја идуће године чак у Босанску Крупу да притисне своје свештенике, да ови умирују побуњени народ.¹¹² Иако је аустријски конзул окарактерисао Џелалуддин-пашу „бруталним и неодговорним насилником“, ¹¹³ католици су се

¹¹⁰ S. Bašagić–Redžepašić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463–1850)*, Sarajevo 1900, 131–132.

¹¹¹ Dok. Travnik (?) 28. Redžep 1235. (11. V 1820.), Bujruldiја o zabrani nošenja noževa i pištolja za raju i zimije (šerijatом prožetoј gospodi kadiјama Tešnja sa Žepčem, Maglaja, Gračanice, Tuzle Gornje i Tuzle Donje, Bijeljine, Zvornika, Srebrenice, Birče i Kladnja sa Olovom i Višegrada) (*Maglajski sidžili 1816–1840*, prev. i prir. D. Bojanić-Lukač i T. Katić, Sarajevo 2005, 96).

¹¹² G. Šljivo, *nav. djelo*, 259.

¹¹³ Konzul Simbschen – podmaršalu baronu Radivojeviću, Travnik 2. VII 1820. (H. Kreševljaković, D. M. Korkut, *Travnik u prošlosti 1464–1878. Naročito kao glavni grad Bosne 1699–1850*, Travnik 1961, 148).

радовали истребљењу босанских капетана. Католици су се радовали свим везировим акцијама против муслиманских првака, поготово што је „сваки од њих у својој капетанији имао право сабље; посићи оли обисити могли су без да иком од тога одговорни морали су бити“. Осим тога, све до везира Целалуддин-паше, босански „везир сидио је у Травнику кано дрвена Мариа. Што би хтели капетани, то би радили. Исти капетани, кад не би везира бегенисали, прогњали би га из Босне“.¹¹⁴ Ништа мање од капетана нису били угрожени ни херцеговачки католици, чији се представник дон Андрија Маслаћ жалио 12. фебруара 1820. године брату Видоју на коловође муслиманских разбојника, сина почитељског капетана Мујагу Тасовца и Али-агу из Стоца.¹¹⁵

Целалуддин-паша је 11. јуна 1822. године коначно ухватио и у Бањалуци на најсвирепији начин ликвидирао острожачког капетана Хусеин-бега Беширевића. Нешто касније ухваћени су: капетан Босанског Новог бег Церић, затим Заим-бег Беширевић из Острошца и капетан Босанске Крупе Арнаутовић.¹¹⁶ Целалуддин-паша је до краја своје владавине 1822. године коначно погубио и херцеговачког муслиманског првака Ризванбеговића, оца познатијег Али-паше.¹¹⁷

Било је потпуно илузорно очекивати од српског кнеза Милоша да помогне идеју тадашњих грчких револуционара „хетериста“ око образовања Балканске федерације, по примеру Сједињених Америчких Држава. Србији је према плану „хетериста“ додељена Босна, али под условом да Срби у њој прво изазову устанак православних. То није било могуће, из простог разлога што се кнез Милош није никада окретао против султана.¹¹⁸ Супротно кнезу Милошу, црногорски владика Петар је исказивао ослободилачке тенденције. Он је у једној од својих посланица од 2. јуна 1820. године, највероватније да би код једноверних Херцеговаца подигао устанички морал, лажно навео за Србе како су они у новом рату са Турцима сву своју „силу обрат[или] пут Босне и Херцеговине“.¹¹⁹ Међутим, за кнеза Милоша се с правом може тврдити да

¹¹⁴ J. Baltić, *Godišnjak od događaja crkvenih, svietskih i promine vremena u Bosni*, Sarajevo 2003, 116.

¹¹⁵ I. Puljić, *Trebinjsko-mrkanska biskupija u XIX stoljeću*, Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1. i 2. srpnja 1982: *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*, Studia Vrhbosnensia–1, Sarajevo 1986, 92.

¹¹⁶ G. Šljivo, *nav. djelo*, 283–284.

¹¹⁷ I. F. Jukić, *nav. djelo*, 182.

¹¹⁸ M. Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, 1, Београд 1989, 210–211.

¹¹⁹ Док. На Цетиње маја 20, 1820. Владика Петар–Граховљанима, Бањанима и Рудињанима (П. I Петровић Његош, *Посланице Црногорцима, Брђанима и Приморцима*, књ. I, Цетиње 1935, 137).

није имао јасно дефинисану представу о Босни. У младости, он је, како сведочи његов савременик биограф Вук Караџић, „трговачке волове неколика пута терао преко Босне и Ерцеговине на море (к Задру)“¹²⁰ и то је било сво његово знање о Босни. Оно о чему је у новонасталој политичкој ситуацији у погледу Босне највише мислио српски кнез било је досељавање већег броја православних у Србију. Милош је 28. јула 1820. године писао Јеврему Обреновићу о неопходности да се, како се изразио: „у недра отечества нашего приме“ сви угрожени „од насилија турскога“ из „Посавине Прекодринске“ (босанска Посавина – Б. Т.). Из истог разлога је кнез Милош наредио да се на Дрини поставе људи за прихватање пребега.¹²¹

Сарајевски владика Венијамин је крајем маја 1821. године, након посете босанском везиру у Травнику, позивао једном Прокламацијом у сарајевској цркви своје вернике на мир и покорност законитим властима. То босанском везиру није био довољан исказ лојалности па је већ средином јуна, осим Венијамина, затворио на неколико дана у Травнику и херцеговачког Јосифа и зворничког Гаврила. Сви су убрзо били пуштени на слободу, али не и да се врате у своје епархије.¹²² Ова хапшења десила су се у време Грчког устанка 1821. године и требало је да послуже као опомена православнима у Босанском ејалету.¹²³ Изгледа да је, осим ових хапшења и застрашивања, босански везир био одговоран и за тадашњу „сечу Србаља Бошњака, најглавнији[x] кнезова и попова којих је преко 165 погубио“ у Босанској Крајини.¹²⁴

Српски кнез Милош се тек на пролеће 1821. године заинтересовао за политичке прилике у Босанском ејалету, тражећи од својих људи са

¹²⁰ В. С. Караџић, *Милош Обреновић, кнез Србије или грађа за Српску Историју нашега времена*, Будим 1828, 44.

¹²¹ Т. Р. Ђорђевић, *Насељавање Србије за време прве владе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*, Гласник Географског друштва 5 (1921) 117.

¹²² Н. Радосављевић, *Вести о православној цркви у Босанском пашалуку у извештајима кнезу Милошу из Ужичке нахије и ужичког окружја (1816–1839)*, Зборник Матице српске за историју 74 (2006) 108–109. Ипак, зворнички владика Гаврило вратио се у своје владичанство, и у Зворнику 1823. подигао и лично освештао нову православну цркву, око које ће касније бити образована „српска варош“ (М. Hudović, *Zvornik, slike i bilješke iz prošlosti*, Sarajevo 2000, 87–88).

¹²³ Н. Радосављевић, *Херцеговачки митрополити 1766–1878*, Историјски часопис LVII (2008) 181.

¹²⁴ П. К. Карано-Гвртковић, *Додатак кь србскимъ споменницѣма или кратко земљописаніе о Босни* (Павле К. Карано-Гвртковић, *Србскии споменицы или старе рисовуль, дипломе, повель, и сношения босански, сербски, херцеговачки, далматински, и дубровачки краљѣва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина, часть прва*, Београд 1840, XVIII).

терена извештаје о стању босанске (муслиманске – Б. Т.) војске. Већ почетком лета он је преко Дрине послао своје прве шпијуне.¹²⁵ Сазнао је да су се „босански Турци“ спремали за евентуални рат против Србије.¹²⁶ Да би у новонасталој политичкој ситуацији многобројна „Срб раја“ у Босни остала мирна, обећавао је султан да ће јој све „што ишту поклонити“.¹²⁷ О тадашњем превирању у Босанском ејалету сазнаје се и од сарајевског трговца Алексе Марића, који се у то време послом налазио у Дубровнику. Он је обавестио већнике Лазарета како је у „Босни запажено невиђено кретање курира, које [је] паша [слао] тамошњим командантима, али да се н[ије] зна[ло] ништа о садржају тих његових наредби пошто је то [била] веома добро чувана тајна“.¹²⁸

Конзервативни муслимански прваци, нарочито они из Босанске Крајине, су реформе Турског царства, а које су они схватили као попуштање хришћанским поданицима, сматрали знаком слабости. Они су према тврдњи Владимира Ћоровића припадали такозваној „атавистичкој“ аутономној традицији која је гајила неку врсту племенске мржње према Османлијама.¹²⁹ Ова политичка струја вршила је велики притисак на тадашњег везира. Када је сарајевски владика почетком јануара 1822. године позивао неке свештенике и представнике кметова код њега у Травник, веровало се да је то рађено под притиском босанског везира.¹³⁰ Овај, као и притисак који су вршили неки антиреформски расположени муслимани имао је крајем фебруара 1822. године за последицу да велики број хришћана пожели „да у Немца (Аустрија – Б. Т.) место траже“.¹³¹

Из Травника је у октобру 1822. године преко Сјенице у Цариград било послано „осам глава босанских капетана и бегова“. Побуњене Сарајлије које су за башагу поставили Ђула-агу помиловани су од босанског

¹²⁵ АС, Пожешка нахија (ПН), ФКК XXIII (1815–1838) – 83, *Радосав Јелечанин и Михаило Радивојевић – књазу Милошу Обреновићу*, Карановац, 23. мај (4. јуни) 1821.

¹²⁶ Исто – 89, *Васа Поповић – истом*, Чачак, 16. (28) јуни 1821.

¹²⁷ Исто – 98, *Исти – истом*, Карановац, 9. (21) август 1821. Православних је, према једној процени о „станју босанских религија“ из 1821. било највише, а православна вера, уз „многобројне тамошње муслимане“, сматрана је „главном босанском религијом“. Католিকা је било далеко најмање, тек око 50.000 (*Historisch-Topographische Beschreibung von Bosnien und Serbien mit besondrer Hinsicht auf die neusten Zeiten, mit einer Karte*, Wien 1821, 30).

¹²⁸ Музеј Републике Српске Бања Лука, Архивска грађа из збирке османско-турског периода (1527–1878) – нема бр. док., *Писмо из Дубровника*, Ragusa, 16. април 1821.

¹²⁹ В. Ћоровић, *Национални развој Босне и Херцеговине у прошлости (до 1875. године)* (Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење, Сарајево 1929, 27).

¹³⁰ АС, Соколска нахија, ФКК XXVIII (1816–1838) – 42, *Петар Васић – књазу Милошу Обреновићу*, Берћина, 23. децембар 1821 (4. јануар) 1822.

¹³¹ АС, ПН, ФКК XXIII (1815–1838) – 112, *Васа Поповић – истом*, Чачак, 15. (27) фебруар 1822.

везира.¹³² Без обзира на Милошеве добре односе са босанским везиром, сарајевски јањичарски ага се исто тако трудио да одржи солидну релацију са српским кнезом. Њихово пријатељство је потврђено када је српски кнез на позив нишког мухафиза Хусеин-паше помогао 3. августа 1822. године јањичарском аги дајући му коње, само да би се овај могао вратити у Сарајево.¹³³ Свакако да је гостопримство и пружена помоћ кнеза Милоша оставила на сарајевског агу Исмаил-пашу позитиван утисак и додатно учврстила њихово пријатељство.¹³⁴ Међутим, постоје основане сумње да је кнез Милош играо двоструку игру и да је већ тада имао развијену шпијунску мрежу, осим код православних и међу муслиманима предвођеним њему оданим Сребреничанином Салих-бегом.¹³⁵ То и не треба да чуди, јер је кнез својом несумњиво лукавом политиком временом постао утицајнији од бројних везира у Царству. Варали су се сви у Босни, муслимани као и православни, да би им кнез Милош у случају антитурске побуне био од било какве политичке помоћи. Већ тада је била позната његова политичка парадигма, по којој је оданост султану стављао на прво место.¹³⁶ Српске тајне службе сазнале су од неког „стар[ог] Турчин[а]“, који је заједно са другим муслиманима из Сарајева, Зворника и Травника слободно долазио у Србију ради трговине, да се по Травнику са зебњом причало за „коцу“ Милоша, да је могао „први според цара (султан – Б. Т.) бити“.¹³⁷ Пре би се могло закључити да је кнез Милош пратио догађаје у Босанском ејалету и то не да би помогао промене, већ да би све покрете издавао султану. Он је почетком 1822. године остао без једног од најбољих шпијуна међу муслиманима, више пута спомињаног Салих-бега сребреничког, који се отворено побунио против Целалуддин-паше и био убијен, док му је имовина растурена и конфискована.¹³⁸

Босански везир Али Целалуддин-паша, кога је једна самостанска хроника упамтила као „праведног, доброг, паметног и гласовитог владоаца Босне“ умро је крајем 1822. године у Травнику. У истој хроници се каже да је он био праведан судија и велики противник „каматарима, пуштахијама и великашима, [а] утјешење сиромашних“.¹³⁹ За њега се, осим

¹³² Исто –156, *Исти – истом*, Чачак, 26. септембар (8. октобар) 1822.

¹³³ АС, ТССКМ, ФКК ХХХ (1812–1840) –296, *Хусеин паша, мухафиз Ниша – истом*, 22. јули (3. август) 1822.

¹³⁴ Исто –304, *Исмаил-паша – истом*, 15. (27) новембар 1822.

¹³⁵ АС, ДТКМ, ФКК ХХХ (1816–1838) –224, *Сулејман-бег – истом*, 1. (13) децембар 1822.

¹³⁶ М. Екмечић, *нав. дело*, 216–217.

¹³⁷ АС, ПН, ФКК ХХIII (1815–1838) –115, *Васа Поповић – књазу Милошу Обреновићу*, Чачак, 24. фебруар (8. март) 1822.

¹³⁸ G. Šljivo, *нав. djelo*, 277.

¹³⁹ J. Jelenić, *Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci*, Glasnik Zemaljskog muzeja 39 (1927) 177.

сумње да је припадао калуђерској секти бекташи, говорило да је чак посећивао и хришћанске богомоље. Није држао харем и двор. Неке Сарајлије су се због оваквог понашања жалиле јањичарском оцаку у Цариграду, тврдећи да је реч о хришћанину, а не муслиману.¹⁴⁰ Ипак, код католика је у народу остала пословица: „*Неће Босна стећи бана Кулина ни везира Целалудина*“.¹⁴¹ Смрт овог везира је према речима Ранкеа изазвала велике политичке промене, а Босански ејалет вратила на старо стање, нарочито зато што је Porta за новог везира послала човека без било каквог угледа¹⁴² Шерифа Сирри Селим-пашу (28. новембар 1822 – 12. мај 1826).¹⁴³

¹⁴⁰ Л. Ранке, *нав. дело*, 287.

¹⁴¹ Ј. Baltić, *нав. djelo*, 109.

¹⁴² Л. Ранке, *нав. дело*, 289.

¹⁴³ S. S. Hadžihuseinović Muvekkīt, *нав. djelo*, 849–850.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Архиви – Archives

- Архив Србије. [Arhiv Srbije]
– Фонд Књажевска канцеларија (1812–1840) [Fond Knjažeska kancelarija (1812–1840)]
– Збирка Мите Петровића [Zbirka Mite Petrovića]
Архив Средњобосанског кантона, Травник [Arhiv Srednjobosanskog kantona, Travnik]
– Аустријски конзулат у Травнику–Кореспондент протокол (1817–1818) [Austrijski konzulat u Travniku–Korespondent Protokol (1817–1818)]
Музеј Републике Српске, Бања Лука [Muzej Republike Srpske, Banja Luka]
– Архивска грађа из збирке османско–турског периода [Arhivska građa iz zbirke osmansko–turskog perioda (1527–1878)]

Извори – Primary Sources

- Maglajski sidžili 1816–1840.*, prev. i prir. D. Bojanić–Lukač, T. Katić, Sarajevo 2005.
Naredbe, i Uprave Biskupá Namistniká Aposctolski proshasti, i sadascgnega, kojesu duxni imat prid očima, i često napomignat púku katoličanskomu u dneve zabilixenè svi posctovani xupniczi, i gniovi pomochniczi po svim xupama Bosanskoga Vikariata Aposctolskoga, sabrane, i uregene Od Prisvitloga, i Priposctovanoga Gospodina fra Agustina Milletichia biskupa Daulianskoga, i Namistnika Aposctolskoga u Bosni svoj, u Herzegovini, i u Posavini Turskoj, i usctampane po dopusctegnu svetogh skuppa od rasciregna virre. Rim 1828.
Historisch–Topographische Beschreibung von Bosnien und Serbien mit besondrer Hinsicht auf die neusten Zeiten, mit einer Karte, Wien 1821.
Петровић Његош П. I, *Посланице Црногорцима, Брђанима и Приморцима*, књ. I, Цетиње 1935. [Petrović Njegoš P. I, *Poslanice Crnogorcima, Brđanima i Primorcima*, књ. I, Cetinje 1935.]

Новине – Newspapers

- Новине Србске изъ Царствующега града Виенне/Новине Србске у Виенни* [Novine Serbske iz Carstvujuščega grada Vienne/Novine Srbske u Vienni]

Литература – Secondary Works

- Baltić J., *Godišnjak od događaja crkvenih, svietskih i promine vrimena u Bosni*, Sarajevo 2003.
Batinić M. V., *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka*, Svezak III, *Provincija (1700–1835)*, Zagreb 1887.
Bašagić–Redžepašić S., *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463–1850)*, Sarajevo 1900.
Dizdār H., *Muslimani i kršćani pod turskom vlašću u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1944.
Glavaš R., *Život Rafe Barišića, naslovnoga biskupa azotskoga i apoštolskog namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Mostar 1900.
Hadžihuseinović Muvekkit S. S., *Povijest Bosne*, 2, Sarajevo 1999.
Hudović, M., *Zvornik, slike i bilješke iz prošlosti*, Sarajevo 2000.

- Ivić A., *Novi podaci za proučavanje srpskog ustanka*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva XVII (1915) 120–154.
- Jelenić J., *Kultura i bosanski franjevci*, II svezak, (1780–1878), Sarajevo 1915.
- Jelenić J., *Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci*, Glasnik Zemaljskog muzeja XXXIX (2) (1927) 167–191.
- Jukić I F., *Putopisi i istorisko-etnografski radovi*, Sarajevo 1953.
- Kamber D., *Patnje i poteškoće katoličkog klera, Prema izvještaju biskupa Miletića godine 1815.*, Vrhbosna katoličkoj akciji 1/LVI (1942) 5–15.
- Kreševljaković H., Korkut M. D., *Travnik u prošlosti 1464–1878 (Naročito kao glavni grad Bosne 1699–1850)*, Travnik 1961.
- Kristić A., *Kulturno-privredni dokumenti Hrvata-katolika Bosne*, Glasnik hrvatskih zemaljskih muzeja LIV (1942) 1943, 177–191.
- Makanec A., *Sulejman-paša Skopljak*, HNK Napredak XXXV (Sarajevo 1945) 1944, 79–89.
- Muderizović R., *Nekoliko muhurova bosanskih valija*, Glasnik Zemaljskog muzeja 1–2/XXVIII (1916) 1–39.
- Muderizović R., *Biografija Mulle Mestvice i korespodencija Murad-kapetana Gradašćevića iz 1818–1819. godine*, Glasnik Zemaljskog muzeja 2/XLIV (1932) 69–83.
- Prelog M., *Povijest Bosne u doba osmanlijske vlade*, II dio, (1739–1878.), Sarajevo 1913.
- Puljić I., *Trebinjsko-mrkanska biskupija u XIX stoljeću*, Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1. i 2. Srpnja 1982: Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću, Studia Vrhbosnensia, 1, Sarajevo 1986, 91–119.
- Šljivo G., *Posjeta bosanske delegacije austrijskom caru 24. oktobra 1817. u Slavanskom Brodu*, Istorijski zbornik 6/VI (1985) 7–28.
- Šljivo G., *Bosna i Hercegovina, 1813–1826.*, Banjaluka 1988.
- Vrdoljak M. B., *Apostolski vikarijat u Bosni 1735–1881.*, 17–130. (Vrdoljak, M. B., *Plodovi ljubavi i žrtve, prinosi iz povijesti, kulture i arheologije*, Livno 2005)
- Вукићевић М. М., *Знаменити Срби Мусломани*, Београд 1906. [Vukićević M. M., *Znameniti Srbi Muslomani*, Beograd 1906]
- Вукићевић М. М., *Хасан-ага Крајишник*, Босанска вила 19–20/XIII (1898) 300–302. [Vukićević M. M., *Hasan-aga Krajišnik*, Bosanska vila 19–20/XIII (1898), 300–302]
- Гавриловић М., *Спољашња политика Србије у XIX веку*, Српски књижевни гласник 16 (III, 6) (1901) 440–451. [Gavrilović M., *Spoljašnja politika Srbije u XIX veku*, Srpski književni glasnik 16 (III, 6) (1901) 440–451]
- Добри бег Омарија из Сарајева. Истинити догађај 1818. по причању старца Х. Јове Бесаровића*, Јавор 11/XII (1885) 345–348. [*Dobri beg Omarija iz Sarajeva. Istiniti događaj 1818. po pričanju starca H. Jove Besarovića*, Javor 11/XII (1885) 345–348]
- Ђорђевић Р. Т., *Насељавање Србије за време прве владе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*, Гласник Географског друштва 5 (1921) 116–138. [Đorđević R. T., *Naseljavanje Srbije za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića (1815–1839)*, Glasnik Geografskog društva 5 (1921) 116–138]
- Екмечић М., *Стварање Југославије 1790–1918*, 1, Београд 1989. [Ekmečić M., *Stvaranje Jugoslavije 1790–1918*, 1, Beograd 1989]
- Живковић М., *Сарајево од свог постанка до данас*, Пожаревац 1894. [Živković M., *Sarajevo od svog postanka do danas*, Požarevac 1894]
- Ивић А., *Аустрија према устанку Срба под Милошем Обреновићем (Од марта до децембра 1815. године)*, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva XIX/3–4 (1917), 260–281. [Ivić A., *Austrija prema ustanku Srba pod Milošem Obrenovićem (Od*

marta do decembra 1815. godine), Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva XIX/3–4 (1917) 260–281]

Јовановић [Ј.], *Преглед национално–политичког живота српскога у XIX веку*, Српски књижевни гласник 10 (II, 6) (1901) 426–439. [Jovanović [J.], *Pregled nacionalno-političkog života srpskoga u XIX veku*, Srpski književni glasnik 10 (II, 6) (1901) 426–439]

Карано–Твртковић К. П., *Додатак кь србскимъ споменницѣма или кратко земљописаніе о Босни, I–XXIII*. (Карано–Твртковић К. П., *Srbskii spomenici ili stare risovulje, diplome, povelje, i snošenija bosanski, serbski, hercegovacki, dalmatinski, i dubrovački kraljeva, careva, banova, despota, knezova, vojvoda i vlastelina, čast prva*, Београд 1840) [Karano–Tvrković K. P., *Dodatak k srbskim spomennicima ili kratko zemljopisanie o Bosni I–XXIII*. (Karano–Tvrković K. P., *Srbskii spomenici ili stare risovulje, diplome, povelje, i snošenija bosanski, serbski, hercegovacki, dalmatinski, i dubrovački kraljeva, careva, banova, despota, knezova, vojvoda i vlastelina, čast prva*, Београд 1840)]

Караџић Стеф. В., *Милош Обреновић, кназь Сербіи или грађа за Српску Историју нашега времена*, Будим 1828. [Karadžić Stef. V., *Miloš Obrenović, knjaz Srbije ili građa za Srpsku Istoriju našega vremena*, Budim 1828]

Куниберт Б., *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804–1850.*, Београд 1901. [Kunibert B., *Srpski ustanak i prva vladavina Miloša Obrenovića 1804–1850.*, Београд 1901]

Радосављевић Н., *Вести о православној цркви у Босанском пашалуку у извештајима кнезу Милошу из Ужичке нахије и ужичког окружеја (1816–1839)*, Зборник Матице српске за историју 74 (2006) 105–116. [Radosavljević N., *Vesti o pravoslavnoj crkvi u Bosanskom pašaluku u izveštajima knezu Milošu iz Užičke nahije i užičkog okružja (1816–1839)*, Zbornik Matice srpske za istoriju 74 (2006) 105–116]

Радосављевић Н., *Херцеговачки митрополити 1766–1878.*, Историјски часопис LVII (2008) 175–196. [Radosavljević N., *Hercegovacki mitropoliti 1766–1878.*, Istorijski časopis LVII (2008) 175–196.]

Ранке Л., *Србија и Турска у деветнаестом веку*, Београд 1892. [Ranke L., *Srbija i Turska u devetnaestom veku*, Београд 1892]

Стојанчевић В., *Срби Сарајлије у Првом српском устанку*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 2 (1997) 197–205. [Stojančević V., *Srbi Sarajlije u Prvom srpskom ustanku*, Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine 2 (1997) 197–205]

Ђоровић В., *Национални развој Босне и Херцеговине у прошлости (до 1875. године)*, 15–39. (Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење, Сарајево 1929) [Đorović V., *Nacionalni razvoj Bosne i Hercegovine u prošlosti (do 1875. godine)*, 15–39. (Napor Bosne i Hercegovine za oslobođenje i ujedinjenje, Sarajevo 1929)]

Шљиво Г., *Један опис Сарајева из априла 1818. године*, Историјски зборник 7/VII (1986) 199–208. [Šljivo G., *Jedan opis Sarajeva iz aprila 1818. godine*, Istorijski zbornik 7/VII (1986) 199–208]

Bratislav Teinović

**POLITICAL LIFE IN THE BOSNIA EYALET (1815–1822) – SERBIAN AND
AUSTRIAN INTERPRETATION**

Summary

The year 1815 began with the Bosnia Eyalet ending the war with Serbia as a winner, after which a period of uneasy peace began on its eastern border. The peace depended on the personal relations of the Bosnian viziers with the controversial Serbian prince Miloš. During this seven-year period, the Bosnia Eyalet was shook up by internal Muslim disorder caused by the tendency of the majority of the captains for higher autonomy, along with the corruption and nepotism of the Bosnian viziers. These events were monitored by Austrian spies, with bishop Augustin Miletić as an ally. The Orthodox bishop in Sarajevo was also in favor of Austria. The Austrian consul in Travnik, baron Simbshen, characterized the political situation in the westernmost Turkish province at the beginning of 1818 as anarchic. The same opinion was held by the envoy of the Austrian court in Sarajevo, dr Dimitrije Atanasković. The governance of Mustafa Pasha happened during a strenuous political situation caused by the destruction of the majority of the Muslim nobles for which Atanasković said that the majority were incapable of understanding the higher political interests of the state. The stability of the province was especially shaken due to Serbian conspiring at the eastern border of Salih-bey's Srebrenica, while at the western border, the captain of Ostrozhac and anti-reformist Mehmed-bey Beshirovich pushed for openly anti-Austrian policy. Order in the country was finally re-established by the Bosnian vizier Ali Dzhelaluddin Pasha, who efficiently exterminated practically all disloyal Bosnian nobles.

Чланак примљен: 27. 02. 2020.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 07. 07. 2020.